
Het bewogen begin

In de serie 'Het bewogen begin' staan pioniers in de Christengemeenschap centraal: wat heeft hen bewogen en welke van hun impulsen zouden in onze tijd verder ontwikkeld kunnen worden?

Mens van het midden – Rudolf Frieling

door Marjolein te Pas (geestelijke gemeente Driebergen)

'Alleen Christus is van alle wezens in de hemel en op aarde geen gij, maar een ik - het hogere ik. Hij wil niet tegenover de mens staan, maar in hem wonen.' Dit is een typische Frieling-uitspraak: kort helder, diepzinnig, krachtig, werkzaam en waar. Hij kon in weinig woorden veel zeggen.

Rudolf Frieling (1901-1986) was een van de oerpriesters, een van de 45 mannen en vrouwen die zochten naar religieuze vernieuwing en naar een religieuze gemeenschapsvorm aan het begin van de 20^e eeuw. Ik heb Rudolf Frieling niet persoonlijk gekend, ik heb hem noch gezien, noch horen spreken. Hoe hij keek, hoe hij liep, ik

weet het niet. Enerzijds is hij mij dus vreemd, maar anderzijds voel ik mij met hem vertrouwd. Hij was en is immers een van ons; hij was innig verbonden met de Christengemeenschap, hij behoorde tot de priesterkring en dat zal altijd zo blijven.

Denk ik aan hem, dan ervaar ik hem soms als wachter in de hemel, aan de overkant, die ons in de mensenwijdingsdienst nadert, zijn beschermende kracht over ons doet stralen en met ons op weg wil gaan, één met ons wil zijn, wanneer wij ons verenigen met Christus. Bij de voorbereiding van dit artikel hoorde ik hem als het ware zeggen: Alles goed en wel, maar hemel me alsjeblijft niet teveel op, ik was niet meer dan een grondlegger. Het gaat niet om mij, maar om de Christus in mij, in ons.

Zijn zusje Maria

Rudolf Frieling zei eens over zijn eigen biografie: 'Dat is heel eenvoudig, u neemt mijn biografie tot het 21e jaar, daarna is mijn biografie die van de Christengemeenschap'. In de kinderjaren van Frieling zijn motieven, spelingen van het lot, gaven en interesses zichtbaar geworden als zaden, die in zijn verdere leven tot ontkieming en groei zijn gekomen. Hij

werd geboren op 23 maart 1901 in Leipzig. Zijn vader was een evangelische dominee, zijn moeder was de dochter van een protestantse kerkrechter. Van 1902 tot 1909 woonde het gezin in het landelijk gelegen Rüdigsdorf, tussen Chemnitz en Leipzig.

Frieling was 3½ jaar oud toen zijn tweejarige zusje overleed. Toen in 1981 het boek 'Bij het sterven van kinderen' van Arie Boogert verscheen, schreef de toen tachtigjarige Frieling - die altijd zeer terughoudend met betrekking tot zijn persoonlijk leven was - hem zijn eerste duidelijke levensherinnering. "Het motief van de kinderdood heeft in mijn leven een zeer belangrijke rol gespeeld. Op 2 februari, Maria Lichtmis, werd ze geboren. Ze heette Maria...". Frieling beschreef uiterst gedetailleerd de dag van haar dood; de herinnering leefde in hem als de dag van gisteren. Zijn zusje stierf op een stralende zondag in september, totaal onverwacht na een inenting. Zijn vader was in de kerk naast de pastorie met de jeugdwijdelingen. De kokkin bracht hem het bericht. "Vader kwam, met fladderende talaar, nog net op tijd, op het moment van haar sterven de kamer in gerend. Ik was alleen in de andere kamer en zag hoe de vogelkooi met onze kanarie losraakte van de bevestiging en op de grond smakte." De begrafenis was op 28 september, een dag voor Michaël. Na de uitvaart, in de koets op de terugweg, sprak zijn oom over de woorden die hem tijdens de dienst diep hadden geraakt: aarde tot aarde, stof tot stof, as tot as. De driejarige jongen werd op dat moment als door de bliksem getroffen door de mantrische kracht van het woord.

Naast de dood was 'het woord' het tweede motief dat in het leven van Rudolf Frieling een zeer grote rol heeft gespeeld. Enerzijds zocht hij van jongs af aan een verhouding tot het raadsel van de dood, anderzijds ontdekte hij al vroeg de kracht van het werkende woord. Later realiseerde hij zich, dat degene die de dood overwon in het Johannesevangelie 'het Woord' genoemd

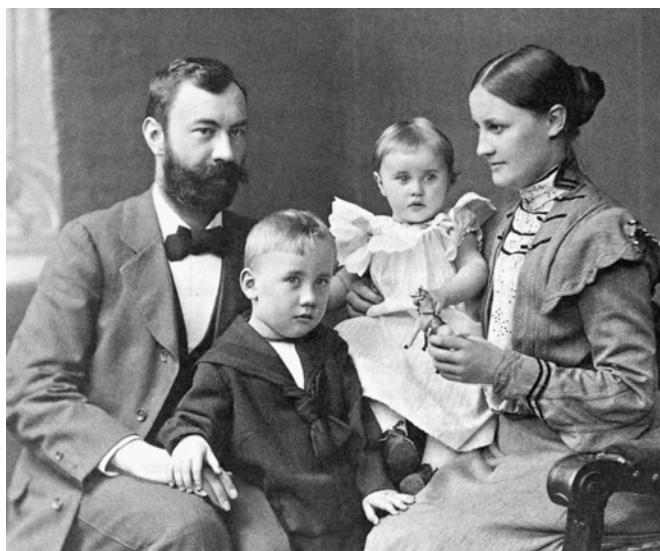
wordt. "Voor mij betekende de dood van Maria eenzaamheid". Zijn moeder kon zich er haar hele leven niet overheen zetten, de dood van haar dochtertje was een blijvend verdriet. Ze was vaak ziek en Rudolf was daardoor vaak alleen.

Monnik

In 1906 en 1910 werden zijn broertjes Fritz en Heinrich geboren. Het leeftijdsverschil met Rudolf was echter groot, 'Rudolf speelde niet met ons'. Hij was op zichzelf en in zichzelf, overgeleverd aan de eigen fantasiewereld die hij schiep. Op vakantie bij zijn grootouders in Thüringen zag hij een kloostertuïne en hij wist dat hij monnik wilde worden. Weer thuis bouwde hij in de tuin van de pastorie een kloostercel van bakstenen en dekzeil. Er was een klokje dat kon worden geluid, kaarsen werden aangestoken en zijn moeder naaide gewaden. Zo speelde Rudolf zijn heilige spel.

In januari 1909 werd zijn vader beroepen naar Chemnitz. De familie moest het landelijke Rüdigsdorf verlaten. Frieling kenmerkte de verhuizing van het platteland naar de stad als een 'terechtstelling'. Tot de overplaatsing had zijn vader hem lesgegeven. Hij was opgegroeid met de rijke beelden van het Oude en het Nieuwe Testament. Frieling's studie over de aartsvaders in het boek 'Bomen, bronnen en stenen' getuigt nog van de wereld die zijn vader hem liet ontdekken door verhalen te vertellen over Abraham, Izaäk en Jacob en de natuurlijke omgeving waarin zij leefden. "Van mijn kindertijd af aan voelde ik mij aangetrokken tot de bijbelse inhouden van het Oude en Nieuwe Testament."

Maar nu in de stad begon naar zijn gevoel de ernst van het leven pas echt. Hij moest voor het eerst naar school. Van 1911 tot 1920 bezocht hij het gymnasium en werd een uitstekende leerling genoemd. Naast wiskunde, Grieks en Latijn leerde hij ook Arabisch. Toen in 1977 zijn boek 'Christendom en islam' verscheen, schreef

Rudolf en Maria Frieling met hun ouders (1904)

hij in een brief: "De kanon ken ik sinds mijn twaalfde jaar. Dit boek is de afsluiting van een mij jarenlang bezighouden met de islam; ik heb ook een beetje aan het Arabisch kunnen snuffelen."

Na de verhuizing zette hij zijn 'heilige spel' voort, zij het in een andere vorm. Als twaalfjarige had hij uit eigen beweging een katholieke mis en een orthodoxe dienst bezocht en was diep onder de indruk geraakt. Hij maakte een eigen mis met een eigen liturgie. Zijn ouders legden hem geen strobreed in de weg. Ook schreef hij in die tijd korte opstellen over de vraag 'hoe zit dat nu met het leven en de dood op aarde, met materie en geest?'

Kortom, Rudolf Frieling was een uiterst religieuze kind, maar ook een kind dat graag tekende, muziek maakte en alles wilde weten over de marine, de schepen, de strategieën van oorlogvoering. Met 16-17 jaar was hij een expert op dat gebied en schreef artikelen in vaktijdschriften. Hij had dus ook historicus kunnen worden, maar hij koos een andere weg. Hij had een ijzeren geheugen voor data en samenhangen in de geschiedenis. Bovendien was hij ongelooflijk precies en ook dat was een eigenschap die bij zijn latere werkzaamheden op de voorgrond trad. Frieling bezat zowel een talenals een getallenknobbel. Zijn broers vroegen zich wel eens af of Rudolf misschien knapper was dan vader en meenden dat hij misschien wel 'alles' wist! Hij wist niet 'alles', maar was wel in alles geïnteresseerd.

Zonneverlangens

Met vijftien jaar werd Rudolf Frieling bevestigd in de evangelische kerk. Ter voorbereiding gaf zijn vader hem een artikel van Friedrich Rittelmeyer, toen nog een voor-aanstaand predikant in de evangelisch-lutherse kerk. "Daarin vond ik de heilige woorden van de bevestiging uitgelegd op een wijze die me onmiddellijk diep aansprak. Door de artikelen van Rittelmeyer hoorde ik voor het eerst iets over Rudolf Steiner." Frieling was zeer getroffen door het besef,

dat het altaar beleefd werd als Christus' graf, dat op dat graf de maaltijd van de Heer werd bereid en dat van het graf, de tafel des Heren, het hogere leven uitging. In het kader van een boekbespreking schreef hij: "Ik herinner mij de gouden kelk in de pastorie waar ik opgegroeid ben, met welke gevoelens ik de kelk zag wanneer hij uit het omhulsel tevoorschijn gehaald werd. Door mijn ziel weefde een vermoeden van het mysterie van het goud. In mij kwam iets in trilling, wat mij later geholpen heeft de weg naar de Christengemeenschap te vinden. Ik denk dat in mij als kind een gevoel voor oeroude verlangens van de mensheid nawerkte: zonneverlangens, die afstierven toen de mensen intellectueel en abstract werden..." Nog als gymnasiast begon hij tijdens de oorlogsjaren theologie en antroposofie te lezen. Hoewel Rudolf Frieling vele interesses had, koos hij ervoor theologie te studeren nadat hij zijn schooltijd had afgerond. Dat hij evangelische theologie ging studeren, was voor hem allerminst vanzelfsprekend. Hij zocht eigenlijk een middenweg tussen de evangelische en de katholieke kerk. In een brief aan Friedrich Rittelmeyer (1929) schreef Frieling over de sterke band die hij voelde met de rooms-katholieke kerk en hoe hij die verbinding tenslotte verbrak. "Onlangs was ik bij de paus op audiëntie; weliswaar in een droom. Bij binnenkomst maakte ik een knieval en kuste de vissersring. Toen ik afscheid nam, deed ik dat niet meer, maar maakte alleen nog een stramme buiging... Hij vroeg wat ik tegen de kerk had. Ik zei dat het roomse me fataal geworden was. Daarop bekeek hij mijn ring en zei 'U bent verloofd'. 'Zelfs getrouwd', zei ik. 'Dan heeft u het celibaat afgeschaft', zei hij. 'Enigen van onze kring leven volstrekt celibatair', antwoordde ik, 'en ik ben niet zo dom om niet in te zien, dat het celibaat wel iets heeft'. Toen nam ik afscheid en zei tot mezelf dat ik, nu ik het roomse afgewezen had, ook geen knieval meer voor hem mocht maken."

Groen

Rudolf Frieling studeerde evangelische theologie in Rostock en Marburg. Tijdens zijn studie bleef hij zoeken naar sporen van ware katholiciteit, naar het ware midden. Hij wilde de theologie, maar ook de antroposofie leren begrijpen. Hij ontmoette Martin Borchart, die hem inlichtte over een lezing van Rudolf Steiner in 1917. Daarin werd door Rudolf Steiner opgemerkt, dat het religieuze leven door bevruchting met de antroposofie een fundamentele verandering kon ondergaan. Kort daarop nodigde een zekere Johannes Werner Klein hem uit naar Stuttgart te komen voor een cursus door Rudolf Steiner, voor mensen die geïnteresseerd waren in een beweging voor religieuze vernieuwing (Juni-cursus 1921).

Frieling schreef een brief aan Friedrich Rittelmeyer, die hij zeer respecteerde: Wat dacht de heer Rittelmeyer over de kruisdood van Christus, heeft die werkelijk plaatsgevonden? Is Christus door de dood heen gegaan? Via Emil Bock antwoordde Rittelmeyer hem tijdens de theologencursus in Stuttgart: Ja, de kruisdood van Christus Jezus is een diepe waarheid! Voor Rudolf Frieling was dit bevestigende antwoord beslissend. "Goed", zei hij, "dan kan ik meedoën". Hij zag namelijk al vanaf zijn kindertijd de dood als bron van zegen van en voor een hoger leven. En hij heeft meegedaan! Op 17 september werd hij op 21-jarige leeftijd als een van de 45 stichters tot priester gewijd.

Na de stichting werd hij zo groen als gras naar Leipzig uitgezonden. Het graf in de vorm van een tafel - het altaar - werd zijn werkplaats. Later merkte Frieling terugblikkend op: "We waren toen veel te jong. Het was een kinderkrustocht." En toch, van meet af aan werd duidelijk, dat deze 'kinderen' met nieuwe tongen spraken. Bovendien leerde Rudolf Frieling snel. In januari hield hij in de epifanietijd zijn eerste preek over de verheerlijking op de berg. In 1924 ontving Frieling zijn doctorstitel.

Rudolf en Margaretha Frieling-Gayda (1930)

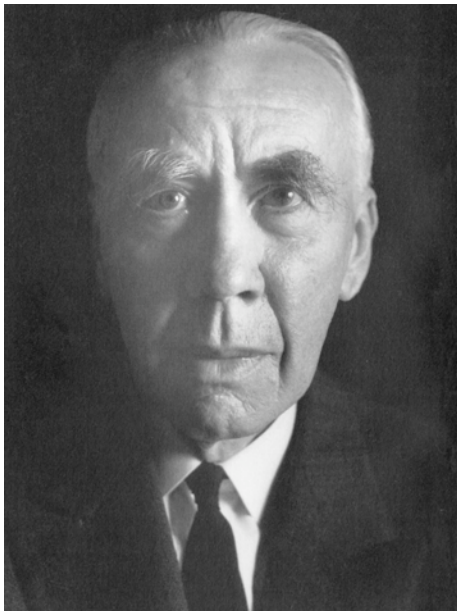
"Nu ben ik niet meer een 'reiner Tor' (dwaas), maar een 'Dok-tor'." Na zijn promotie vertrok hij naar Mannheim. "Persoonlijk voel ik mij zeer verbonden met Leipzig. Daarom moet ik daar absoluut weg, afgezien van het feit dat een profeet nooit geliefd is in eigen huis." In hetzelfde jaar trouwde hij met Margaretha Gayda. Deze levensgemeenschap duurde bijna 45 jaar, totdat Margaretha in 1969 overleed. De tijd die zij met elkaar doorbrachten werd gekenmerkt door huiselijkheid, warmte en humor. Haar dood was een schok voor hem en voelde als een amputatie.

Gedurende zijn werkzame leven was Rudolf Frieling verbonden met zeven gemeenten: Leipzig, Mannheim, Neurenberg, Wenen, Marburg, New York en Stuttgart. Op de leeftijd van 28 jaar kwam hij in de leiding van de Christengemeenschap en in 1960 werd hij, op de dag dat zijn vader werd begraven in Rüdigsdorf, aartsbewindsdrager. Ook was hij docent aan het priesterseminarie, redacteur van het tijdschrift *Die Christengemeinschaft*, schreef hij inspirerende boeken en gaf vele lezingen.

Middelaar

Hij moet een lange, smalle man geweest zijn met uitdrukkingvolle ogen en mimiek. Men zegt, dat hij in de persoonlijke omgang onopvallend was en bescheiden. Je kon aan hem voorbij lopen, omdat je hem niet herkende. Hield hij een inleiding, dan stond hij achter in de zaal te wachten, om precies op tijd met snelle, lichte pas naar voren te komen, voorzichtig en waakzaam. Hij had meestal niets bij zich, behalve een dunne uitgave van bijvoorbeeld het Johannes-evangelie. Tijdens de inleiding 'groeide' hij. Zijn gestalte strekte zich uit, krachtig en loodrecht, hij leek boven zichzelf uit te stijgen. Zijn stem was rustig en helder, maar als vuur. Hij sprak vanuit een volmacht. "Het gaat niet om mij, maar om de Christus in mij, in u, in ons." Zijn woorden wekten een vuur in de toehoorders, men voelde zich geraakt, aangeraakt.

Rudolf Frieling was geen kolos, zoals Emil Bock wel werd omschreven. Hij was geen vechter, maar een nobele strijder met moed

Rudolf Frieling ca. 1970

uit deemoed. Zijn persoonlijkheid was zachtaardig, maar hij kon zeer vasthoudend zijn. Toen de oorlogsgemeenschap aan het begin van de oorlogsjaren in Duitsland verboden werd, zaten de priestercollega's in zak en as. Alles leek voor niets te zijn geweest. Er gingen zelfs stemmen op om er maar helemaal mee op te houden. Toen stond Frieling op en zei: "Ik heb lak aan een Christengemeenschap die bij de eerste wind wordt omgeblazen. We zullen nog heel andere stormen moeten doorstaan!" Zijn moed was ontstaan door deemoed heen, uit de diepste bron.

Rudolf Frieling zocht de gulden middenweg: als priester aan het altaar in zeven gemeenten, als bewindsdrager en als aartsbewindsdrager. Hij hield niet van extremen, wilde bemiddelaar zijn en zag dat ook als doel van de mens. "Als een kleine vogel uit het nest valt, dan komt er een poes. Het is duidelijk wat er onvermijdelijk gaat gebeuren. We kunnen niet van een poes verwachten, dat hij erbarmen voelt. Een engel zou misschien iets willen doen, maar heeft een probleem: engelen hebben geen materiële handen om in te grijpen. Misschien kan een engel wel een mens naar de plaats van het onheil dirigeren. Die kan iets doen, iets dat buiten het gewone natuurlijke staat, wat als adem uit een andere wereld binnenstroomt. Tussen dier en engel is de mens. Net als het dier beschikt de mens over een materieel lichaam, de bekroning van de zichtbare wereld boven het dier. De mens heeft, zoals de engel, een verbinding met de goddelijke wereld. Zou er geen mens zijn, dan gaapt er een diep gat, dan zijn de zichtbare en de onzichtbare wereld uit elkaar gerukt. Doordat de mens deel heeft aan onder en boven, is hij een geboren middelaar - je zou kunnen zeggen, dat het zijn bestemming is priester te zijn."

Bij Frieling gingen ernst en humor hand in hand. Bovendien was hij een woordkunstenaar, die het diepste en het hoogste in alledaagse woorden tot uitdrukking kon bren-

gen. "In het alledaagse daagt immers het al." In 1978 brak hij, op de gedenkdag van zijn vrouw, zijn bovenbeen; een operatie volgde. Dit was het begin van een zeven jaar durende lijdensweg. De verlammingen als gevolg van de ziekte van Parkinson beleefde hij zeer bewust, met alle gevolgen van dien: "Sorry voor mijn ruïneuze toestand". In zijn bijdragen richtte hij zich op de toekomst, over de grens heen. Eerst uiterlijk door middel van toespraken, later innerlijk: "De deur gaat haast open en dan kunnen we het licht van de geestelijke wereld in ons opnemen." Hij verheugde zich op het einde en het nieuwe begin.

Nog eenmaal beleefde hij de twaalf heilige nachten.

Op 7 januari 1986, 63 jaar na zijn eerste preek over de verheerlijking op de berg, ging hij over de drempel. Hij was er aan toe en verlangde naar de ontmoetingen in de geestelijke wereld en de vereniging met het Woord zelf. Drie dagen lag hij opgebaard voor het altaar in de gemeente Stuttgart Mitte. Hij is een van de gestorvenen uit ons midden die bij ons wil zijn, wanneer wij ons verzamelen voor het altaar en ons richten op het midden, op de Middelaar tussen hemel en aarde.